

DASTURIY VOSITALAR ASOSIDA TALABALARNING MAXSUS KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

NamMQI Egamberdiyev Akmal Olimjanovich

gmail: eakmaljon487@gmail.com

[+998-88-270-46-23](tel:+998-88-270-46-23)

Annotatsiya: Ushbu maqolada dasturiy vositalar asosida talabalarning maxsus kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari xususida to'g'ri o'tilgan.

Kalit so'zlar: maxsus kompetensiyasi, shaxsiy, kasbiy, moliyaviy, texnik.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ПРОГРАММНЫХ СРЕДСТВ

НамИСИ Эгамбердиев Акмал Олимжанович

почта: eakmaljon487@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические условия развития специальных компетенций учащихся на основе программных средств.

Ключевые слова: специальная компетентность, личностная, профессиональная, финансовая, техническая.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPING STUDENTS' SPECIAL COMPETENCES BASED ON SOFTWARE TOOLS

NamMQI Egamberdiyev Akmal Olimzhanovich

gmail: eakmaljon487@gmail.com

Annotation: This article discusses the pedagogical conditions for developing students' special competencies based on software tools.

Key words: special competence, personal, professional, financial, technical.

Kirish

Har bir inson o'z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, hayoti va faoliyatida duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi, o'z sohasi, kasbi bo'yicha malakali mutaxassisi sifatida raqobatbardosh bo'lishi uchun zarur bo'lgan maxsus kompetensiyalarga ega bo'lishi zarur. Zamon bilan hamnafas qadam tashlash uchun zamonaviy bilimlarni to'xtovsiz egallab turish lozim.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada Texnika oliy ta'lim muassasalarida dasturiy vositalar asosida talabalarning maxsus kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shart-

sharoitlarini shakllantirish muammolariga bag'ishlangan ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish natijasida quruvchi muhandislarida shakllanadigan "maxsus kompetensiyasi" uchun o'ziga xos integral belgilardan foydalangan holda tadqiqot doirasida mualliflik ta'rifi hususida to'htalib o'tilgan.

Tahlillar va natijalar

Bugungi kunga kelib mutaxassislarda maxsus kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga yetarlicha e'tibor berish va uni amalga oshirishda yangi ilmiy-pedagogik yondashuvlarni topish vazifasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Bunda ta'lim faoliyatini kasbga aylantirishning maqbul shart-sharoitlarini aniqlashga qaratilgan mehnat ta'limi bo'yicha uslubiy amaliyotni taqdim etish ustuvor yo'nalishlardan biridir [3].

Kasbiy faoliyatning turli funksiyalarini bajarish kompetentligi faqat talabani oliy ta'lim muassasalarida o'quv dasturining turli fanlarini o'rganishda olgan bilimlarini o'z ichiga olmaydi. Muhandisning maxsus kompetentligini shakllantirishni (rivojlantirishni) ta'limning yakuniy maqsadi qilib belgilagan holda, bo'lajak quruvchi muhandisning jismoniy, aqliy va ma'naviy sog'lomligi, ta'limi, umummadaniy savodxonligi, kasbiy tayyorgarligi hamda shaxsiy sifatlarini ham hisobga olish kerak.

Pedagogik olim M.A.Choshanovning ta'kidlashicha kompetensiya bu - an'anaviy "bilim, ko'nikma, malaka" uchligining bir so'zli ma'nosini ifodalaydi va uning tarkibiy qismlari o'rtasida bog'lovchi bo'lib xizmat qiladi, deb hisoblaydi. Kompetensiyani fan bo'yicha chuqur bilim yoki o'rganilgan malaka sifatida aniqlash mumkin [8].

"Kompetensiya" tushunchasi bilan bir qatorda, ba'zan esa uning sinonimi sifatida "tayanch mahorat" atamasi qo'llaniladi. Yevropalik yetakchi olimlardan bo'lgan B.Oskarsson kompetensiyalar sifatida mazmunli talqin qilinishi mumkin bo'lgan asosiy ko'nikmalar ro'yxatini beradi. Uning fikriga ko'ra, ular hajmli "aniq professionallardan tashqari rivojlanadi. Bunday asosiy kompetensiyalarga, jumladan, jamoada samarali ishlash, rejalashtirish, muammolarni hal qilish, ijodkorlik, yetakchilik, tadbirkorlik xulq-atvori, tashkiliy qarash va muloqot qobiliyatlari kiradi" [2].

Kompetentlik va kompetensiyalar o'rtasida to'g'ri va inversion (tekskari) bog'liqlik mavjud. N.A.Muslimov bir qancha maxsus kompetensiyalar turlarini ajratadi, ular kasbiy faoliyatda odam yetukligini ko'rsatadi deyilgan va maxsus kompetensiyani quyidagicha ta'riflaydi: maxsus kompetensiya – yetarli yuqori darajada o'z kasbiy faoliyatini egallash, keyingi kasbiy rivojlanishini loyihalashtira olishdir [1Error: Reference source not found].

Kompetentlik (lotincha competens - munosib, muvofiq, tegishli, layoqatli, bilimli) – ma'lum sohada har taraflama bilimlarga ega bo'lgan insonning sifatidir.

Kompetensiya (lotincha competere) – “maqsadga erishish, munosib bo‘lmoq, to‘g‘ri kelmoq” kabi ma’nolarni bildiradi.

Maxsus kompetensiya – zamonaviy mutaxassislarning sifatli va samarali tarzda muloqot qilish, kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonish, kasbiy muloqot mavqeiga ega bo‘lish, o‘z fikrlarini shakllantirish va ularni da’vo qilish imkoniyatini ta’minlaydigan kasbiy fazilatlar sifatida baholanishga asoslangan [7].

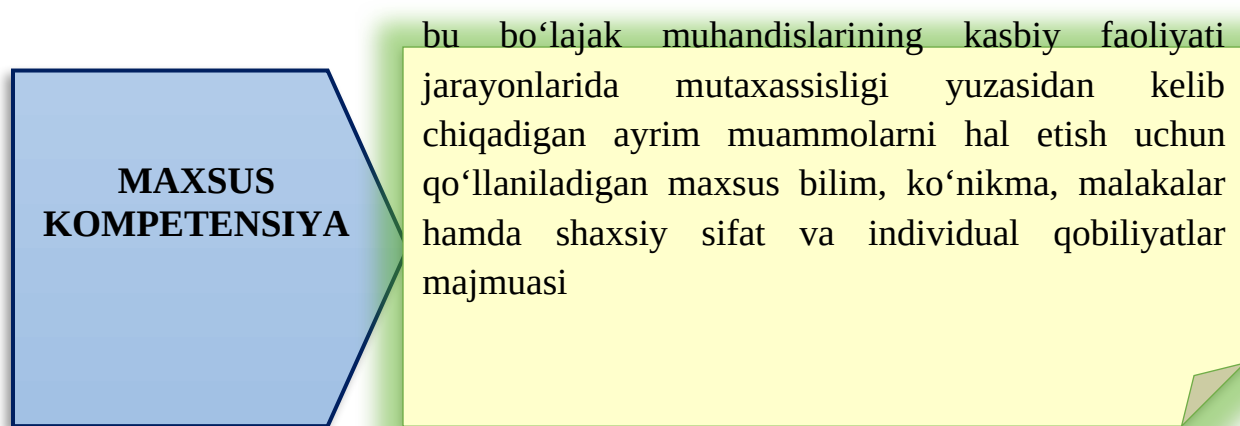
Maxsus kompetensiyalar kasbiy xususiyatga ega va har qanday faoliyat sohasida zarur deb hisoblanadi.

Ta’limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv tadqiqotchilarining ko‘plab nashrlarida maxsus kompetensiyalarning boshqa ro‘yxati va ularning nomlari (masalan, asosiy umumiy universal asosiy kompetensiyalar va boshqalar) mavjud.

A.K.Markova [6] ishlab chiqarish faoliyati sub’yekti mehnatining turli tomonlariga qarab, kasbiy kompetensiyaning turlarini tahlil qilib maxsus kompetensiyaga quyidagicha ta’rif bergan: Maxsus kompetensiya (kasbiy faoliyat) o‘z kasbiy faoliyatini yetarlicha yuqori darajada, ularning keyingi kasbiy rivojlanishini loyihalash qobiliyati.

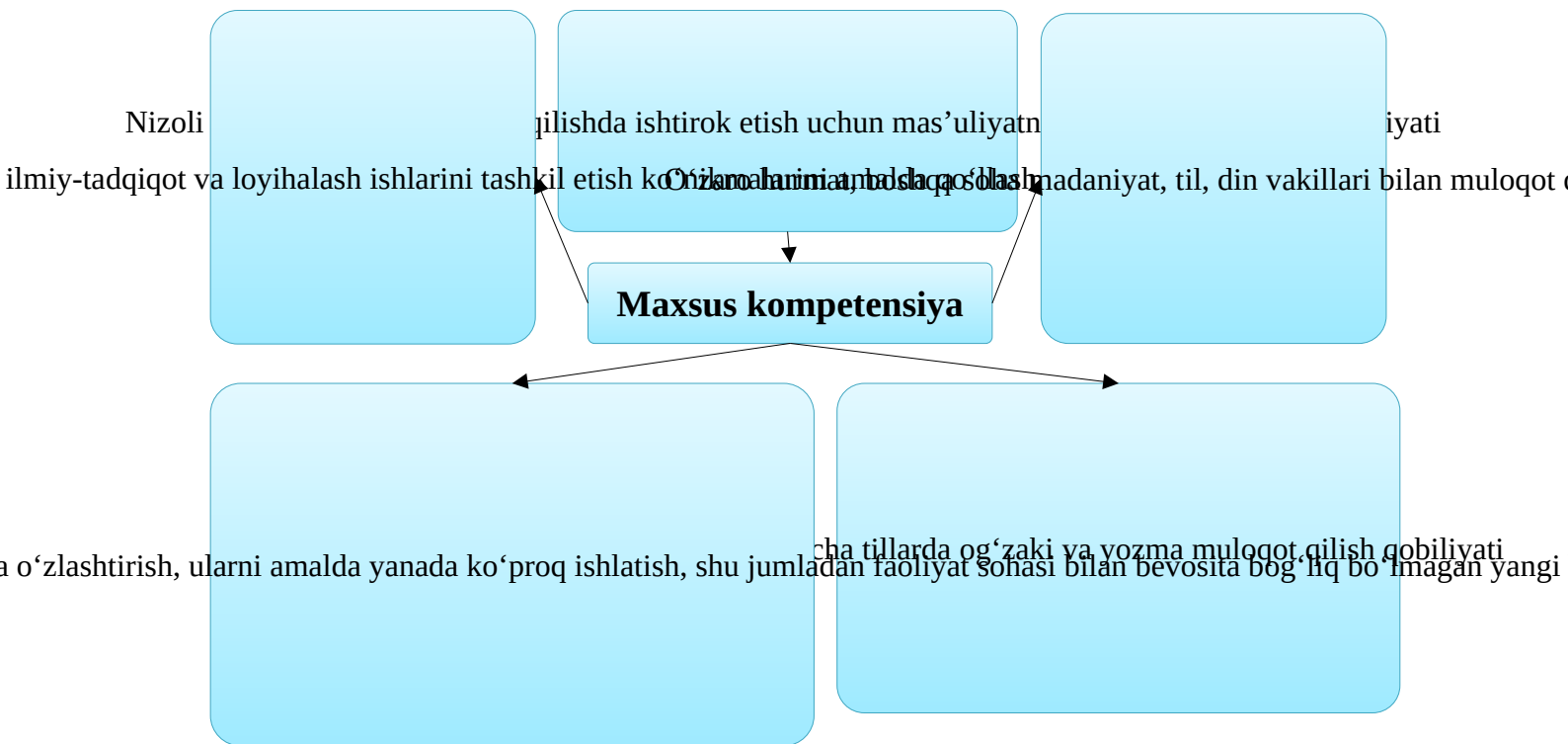
A.A.Pinskiy nomidagi Rossiya davlat pedagogika universiteti dotsenti E.F. Zair-Bekning ta’kidlashicha, maxsus kompetensiyalarning shakllanishi ishlab chiqarish texnologiyalari, grafika, zamonaviy ishlab chiqarishni bilishga tayanadi [4].

Yuqoridagilarni e’tiborga olib, tadqiqotda quruvchi muhandislarida shakllanadigan **“maxsus kompetensiyasi”** uchun o‘ziga xos integral belgilardan iborat ekanligini hisobga olgan holda tadqiqot doirasida quyidagicha mualliflik ta’rif berish mumkin (1-rasm):

1-rasm. “Maxsus kompetensiyasi” tushunchasiga mualliflik ta’rifi

Bo‘lajak mutaxassislarning maxsus kompetensiyalarini quyidagi rasmda keltirib o‘tilgan (2-rasm).

2-rasm. Quruvchi muhandislarning maxsus kompetensiyalari

Xususan, bo'lajak mutaxassisning mustaqil ishlashi davomida maxsus kompetensiyasining shakllantirilishi o'qitish tizimiga bog'liq bo'lib, unga quyidagilar kiradi:

- shaxsiy, kasbiy, moliyaviy va texnik ta'lim resurslarini birlashtirish;
- bo'lajak mutaxassislarni o'ziga xos muhitda innovatsion o'qitish;
- ilmiy loyihalarni amaliy va innovatsion o'quv jarayonlarining xususiyatlariga moslashtirish.

Bunday holda, bo'lajak mutaxassisning kasbiy amaliyotini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Bu o'z faoliyatidan, kuzatuvlaridan va tushunchalaridan o'rganishga, o'rganilayotgan ob'ektlarning hayotiy ahamiyatini ochib berishga, ularning harakatlari tamoyillarini tushunishga hamda ularni yangi vaziyatlarda qo'llashga o'rgatadi. Bundan tashqari, u o'z-o'zini rivojlantiradigan va shaxsiy hayotini rag'batlantiradigan zarur ijtimoiy muhitni yaratadi.

Bo'lajak mutaxassislarda maxsus kompetensiyani shakllantirishning pedagogik tizimi asosan to'rtta (maqsadli, faollik, ma'lumot beruvchi va samarali) tarkibiy qismlardan iborat. Bunday tizim yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashning muhim elementi sifatida tashkil etish va o'tkazish, nazariy bilimlarni mustahkamlashga hamda amaliy ko'nikmalarni egallashga yordam beradi.

Oliy ta'lim muassasasida mutaxassislarni tayyorlash jarayonida maxsus kompetensiyani shakllantirish masalasini hal etish dolzarbdir. O'zbekistonda barcha iqtisodiyot tarmoqlari uchun yuqori tajribali va raqobatbardosh kadrlar

tayyorlash sifatini oshirishga hamda yangi shartnoma asosida ishlashga qodir bo'lgan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash shartlarini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Ishga o'rgatishning asosiy munosabatlari va funksiyalarini rivojlantirish, uning tarkibiy qismlarini aniqlashtirish, shuningdek, ish o'rgatish sifatini nazorat qilish tizimini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shu bilan birga, bo'lajak mutaxassisning kasbiy faoliyatga qo'shilishi uning shaxsiy fazilatlarini, kasbiy malakasi, tajribasi va kasbiy muhim fazilatlariga bog'liq. Boshqa tomondan, u o'rganish mazmuni, yo'nalishi, vaqti va mashg'ulot vositalari hamda usullarini belgilaydigan ob'yektning o'ziga xos xususiyatlari, faoliyat sohasi, kasbi va o'ziga xos kasbiy faoliyati bilan belgilanadi. Shuning uchun olimlar yosh mutaxassislarni uchun shaxsga yo'naltirilgan ta'lim dasturini tayyorlashlari kerak; fanlararo va tsiklik aloqalarni o'rnatish; o'quv jarayonini modulli va ixtisoslashtirilgan tashkil qilishni loyihalashtirish; eng oqilona ta'lim shakllari, usullari va texnologiyalarini aniqlash.

Amaliy mashg'ulotlar talabalarda doimiy ravishda yangi nazariy bilimlar va amaliy tajribaga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish, OTMda olgan barcha nazariy bilimlardan qanday foydalanishni o'rgatish va shu bilan birga eng yaxshi o'qituvchilarning ilg'or tajribalarini o'rganish va maxsus kompetensiyalarini rivojlantiradi [2].

Bo'lajak quruvchi muhandislarining maxsus kompetensiyasini shakllantiruvchi yetakchi funksiyalar qatoriga quyidagilar kiradi: axborot, tashkiliy, aloqa, konstruktiv.

Talabalarining maxsus kompetensiyasini shakllantirish uchun pedagogik tizimning muhim tarkibiy qismi axborot-didaktik kompleks tomonidan taqdim etilgan.

Bugungi kunda kompetensiya atamasi kasbiy faoliyat vazifalarini hal qilishda amaliy tajriba, ko'nikma va bilimlar asosida muvaffaqiyatli harakat qilish qobiliyatini anglatadi [9].

Bino va inshootlar quruvchi muhandis maxsus kompetentligining tuzilmasi va mazmunini taqdim etish bino inshootlarini quruvchi muhandis ega bo'lishi kerak bo'lgan o'ziga xos sifatlarni o'rganish va ixtisoslik fanlarni o'qitish jarayonida ularni rivojlantirish uchun optimal metodologik yondashuvni tanlashni talab qiladi. Bunday yondashuv, tajribaning ko'rsatishicha, kompetentli yondashuv hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili asosida, o'rta va oliy maktabda kompetentli yondashuvni joriy etish tajribasini hisobga olgan holda, bino va inshootlarni quruvchi talabalarga grafika fanlarni o'qitish texnologiyasini loyihalashda

kompetentli yondashuvdan foydalanish zamonaviy oliy texnik ta'limning quyidagi muammolarini hal qilish imkonini beradi, ular:

- maqsadni belgilash muammolari, ya'ni ushbu fanni o'rganishning asosiy maqsadlarini (shu jumladan kasbiy) aniqlash;

- talabalarining o'quv-bilish faoliyatiga motivatsiya va shaxsiy munosabat muammolari;

- moslashgan hayot tarzidan (inson yangi sharoitga, kasbga moslashganda) kasbiy rivojlanish usuliga o'tish muammolari, chunki kompetentli yondashuv kelajakka qaratiladi, ammo hozirgi paytda o'zini namoyon qiladi.

- talabalarining o'zini o'zi baholash muammolari, ularning shaxsiy bilish faolligi refleksiya, kasbiy rivojlanish, o'z kasbiy ahamiyatli kompetentliklarini shakllantirish, ya'ni ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli va amaliyotga yo'naltirilgan yondashuvlarni amalga oshirish.

Shu bilan birga, "Bino va inshootlar qurilishi (sanoat va fuqaro binolari)" ta'lim yo'nalishi mutaxassisligi uchun ixtisoslik fanlarni o'qitish amaliyotida ushbu yondashuvdan foydalanish cheklovlarini aniqlash uchun o'rta maktab ta'lim standartlarini ishlab chiqishda kompetentli yondashuvni joriy etishning salbiy tajribasini ham hisobga olish kerak. Ixtisoslik fanlarni o'qitish texnologiyasini loyihalash diagnostik ta'lim maqsadlarini, ya'ni ma'lum bir baholash shkalasi bo'yicha berilgan fanni o'qitish natijalari bilan solishtirish mumkin bo'lgan shunday tabaqalashtirilgan aniq maqsadlarni belgilashni talab qiladi. Agar ixtisoslik fanlarni o'qitishning maqsadlari "tanlangan mutaxassislikka ijobiy munosabat", "maxsus kompetentlik", "ekologik kompetentlik" va boshqalar kabi kompetentlik tarkibiy qismlari bo'lsa, unda ularning rivojlanish darajasi va baholash mezonlarini ishlab chiqish lozim bo'ladi.

Xulosa

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini ta'minlash va uni oshirish masalasi har bir davlat o'zining ta'lim bo'yicha olib borayotgan siyosatiga qanchalik muvofiqligi bilan bir-biridan farq qiladi.

O'zbekistonda ham ta'lim sifatini ta'minlashga juda ham katta e'tibor qartilmoqda, jumladan talabarni dasturiy vositalardan foydalanish va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlariga ham katta e'tibor qaratilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Muslimov N.A, Urazova M.B, Eshpulatov Sh.N. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya. 160 b.

2. Алексеенцев В.И. Взаимосвязанное изучение начал анализа и физики в старших классах средней школы Текст.: Дис. . к.п.н. / В.И. Алексеенцев. М., 1997. - 256 с.
3. Григоревская Л.П. Исследование процесса формирования специалиста на примере изучения «Начертательной геометрии и черчения»: Дис. .канд. пед. наук. - М., 1996. 214 с.
4. Джураев Р.Х. Организационно-педагогические основы интенсификации системы профессиональной подготовки в учебных заведениях профессионального образования: Автореф. дисс. докт. пед. наук. – СПб.,1995. – 43 с.
5. Зеер Е.Ф., Сыманюк Е. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования. // Высшее образование в России - 2005. - № 4. - С. 23-72.
6. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. Учебное пособие. Ленинград. 1980.-172с.
7. *Педагогический энциклопедический словарь* / Гл. ред. Б. М. Бим-Бад. - Москва : Большая рос. энцикл., 2002. - 527 с.
8. Сыротюк С.Д. Самообучающиеся организации как перспективная форма управления компетентностью персонала // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – 2012. – № 2. – с. 72–77.
9. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 224.
10. A.O.Egamberdiyev. Bo'lajak mutaxassislarini innovatsion texnologiyalar asosida amaliyot darslarini tashkil etish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar. NamDU ilmiy axborotnomasi–2023-yil_7-son. 689-691-b.
11. A.O.Egamberdiyev. M.L. Boltayeva., Ixtisoslik fanlarni o'qitish metodikasini dasturiy ta'lim vositalari asosida takomillashtirish modeli. NamDU ilmiy axborotnomasi–2024-yil_1-son. 565-569-b.
12. A.O.Egamberdiyev. Ixtisoslik fanlarni innovatsion texnologiyalarni qo'llagan holda dasturiy ta'lim vositalari asosida o'qitish metodikasi. NamMQI Qurilish va ta'lim ilmiy jurnali. 2023-yil №5-6-son. 133-139-b.
13. A.O.Egamberdiyev. Dasturiy vositalardan foydalangan holda talabalarning maxsus kompetentsiyalarini rivojlantirish metodologiyasini ishlab chiqish. NamDU ilmiy axborotnomasi–2024-yil_10-son. 694-697-b.
14. A.O.Egamberdiyev. Advanced foreign experiences in organizing practical classes for future specialists based on innovative technologies. rld bulletin of public health (wbph) available online at: <https://www.scholarexpress.net> volume-23, june 2023. issn: 2749-3644 June 2023. 143-144-b.